

POSTANOWIENIE

Dnia 3 grudnia 2024 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Robert Stefanicki

w sprawie z odwołania D. E.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Legnicy

o zasiłek opiekuńczy, chorobowy i macierzyński,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 3 grudnia 2024 r.,

na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego w Legnicy

z dnia 21 marca 2024 r., sygn. akt V Ua 52/23,

1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;

2. zasądza od organu rentowego na rzecz odwołującej się 240 (dwieście czterdzieści) złotych wraz z odsetkami wynikającymi z art. 98 § 1¹ Kodeksu postępowania cywilnego tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w Legnicy wyrokiem z dnia 21 marca 2024 r., na skutek apelacji wnioskodawczyni D. E., zmienił w całości zaskarżony wyrok z dnia 17 sierpnia 2023 r. Sądu Rejonowego w Legnicy i poprzedzającą go decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Legnicy z 14 maja 2021 r., w ten sposób, że ustalił iż D. E. nie jest zobowiązana do zwrotu kwoty 132.322,26 zł tytułem

pobranego zasiłku opiekuńczego, chorobowego i macierzyńskiego wraz z odsetkami, w okresach wymienionych w zaskarżonej decyzji.

W wywiedzionej od powyższego wyroku skardze kasacyjnej organ rentowy zaskarżając powyższy wyrok w całości, zarzucił naruszenie przepisów prawa materialnego, a mianowicie: art. 84 ust. 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, polegające na niezastosowaniu jego punktu 1 w sytuacji uznania braku obowiązku pouczenia oraz na błędnej wykładni punktu 2 w zakresie wprowadzenia w błąd organu rentowego. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie do ponownego rozpoznania, alternatywnie o uchylenie wyroku i oddalenie odwołania wraz z orzeczeniem o kosztach zastępstwa procesowego.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania organ rentowy powołał się na podstawy określone w art. 398⁹ § 1 i § 2 k.p.c. wnosząc o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania w celu dokonania wykładni zagadnienia prawnego: „czy deklaracja podstawy wymiaru, wyeliminowana z obrotu z utratą mocy prawnej, w sytuacji prawomocnego wyłączenia przedsiębiorcy z ubezpieczenia społecznego z uwagi na pozorność działalności co do zasady jest przejawem wprowadzenia organu w błąd co do finansowych rozmiarów działalności i stanowi przesłankę alternatywnego zastosowania art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych”. Celowe według skarżącego, powinno być również wyjaśnienie, „czy uznanie przez sąd braku obowiązku pouczenia, o którym mowa w ust. 2 pkt 1 powołanej ustawy przemawia za obowiązkiem zwrotu świadczenia bez dokonywania oceny pod kątem przesłanki z pkt 2 czy też zasadne jest uwzględnienie tej alternatywnej przesłanki”.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną ubezpieczona wniosła o odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania, ewentualnie o jej oddalenie i zasądzenie od skarżącego na rzecz odwołującej się kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa prawnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie kwalifikuje się do przyjęcia celem jej merytorycznego rozpoznania.

Na wstępie warto podkreślić, że Sąd Najwyższy, jako sąd kasacyjny, nie jest sądem powszechnym trzeciej instancji, zaś skarga kasacyjna nie jest środkiem zaskarżenia przysługującym od każdego rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, a to z uwagi na przeważający w charakterze skargi kasacyjnej element interesu publicznego. Zgodnie z takim modelem skargi kasacyjnej jej rozpoznanie następuje tylko z przyczyn kwalifikowanych, wymienionych w art. 398⁹ § 1 k.p.c. W konsekwencji tego, w art. 398⁴ § 2 k.p.c. wśród istotnych wymagań skargi kasacyjnej ustawodawca zawarł obowiązek złożenia wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania i jego uzasadnienie. Ustawodawca, konstruując wymagania skargi kasacyjnej, wyodrębnił w oddzielnych przepisach art. 398⁴ k.p.c. obowiązek przytoczenia podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia (§ 1) i obowiązek przedstawienia wniosku o przyjęcie skargi do rozpoznania i jego uzasadnienia (§ 2). Chodzi zatem o dwa odrębne, kreatywne elementy skargi kasacyjnej, które spełniają określone cele i podlegają ocenie Sądu Najwyższego, na różnych etapach postępowania kasacyjnego.

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona.

Przenosząc powyższe uwagi na grunt niniejszej sprawy, należy stwierdzić, że skarżący nie wykazał istnienia powołanych przez siebie przesłanek przedsądu.

Istotnym zagadnieniem prawnym w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. może być tylko problem nowy i dotychczas niewyjaśniony, dotyczący ważnego abstrakcyjnego zagadnienia jurydycznego, którego rozpatrzenie przyczyni się do rozwoju prawa i jurysprudencji. Będzie więc miało znaczenie nie tylko do oceny konkretnej, jednostkowej sprawy, ale także dla rozstrzygania innych podobnych spraw. Zagadnienie to musi przy tym rzeczywiście występować w sprawie i mieścić się w zakresie problematyki, która podlega badaniu w postępowaniu kasacyjnym. Prezentacja tej przesłanki przedsądu nie polega jedynie na sformułowaniu

problemu prawnego bazującego na przepisach powołanych w podstawie skargi kasacyjnej. Konieczne jest przedstawienie odpowiedniego wywodu jurydycznego, wykazującego nie tylko zasadność preferowanego przez skarżącego sposobu rozstrzygnięcia zagadnienia, ale także wadliwość rozwiązania postawionego problemu przez Sąd drugiej instancji przy wykorzystaniu zapatrywań prawnych wyrażonych w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, opartych na poczynionych w sprawie jednoznacznych i stabilnych ustaleniach faktycznych, wiążących Sąd Najwyższy przy rozpoznawaniu skargi kasacyjnej (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Skarżący ma w tym zakresie obowiązek wywiedzenia i uzasadnienia występującego w sprawie problemu prawnego w sposób zbliżony do tego, jaki przyjęty jest przy przedstawieniu zagadnienia prawnego przez sąd odwoławczy na podstawie art. 390 k.p.c. (postanowienia Sądu Najwyższego z: 9 maja 2006 r., V CSK 75/06, LEX nr 1102817; 27 września 2023 r., II USK 340/22, LEX nr 3608111; 5 marca 2024 r., I CSK 7059/22, LEX nr 3690857). Samo zaś zagadnienie prawne, w formie pytania sformułowanego w taki sposób, by możliwe było rozstrzygnięcie stawianych przez skarżącego wątpliwości, musi w swej treści zawierać odwołanie do przepisu lub przepisów prawa, na tle których takie zagadnienie powstaje i przedstawiać argumenty wskazujące na występowanie rozbieżnych ocen. Dopiero wówczas Sąd Najwyższy ma podstawę do oceny, czy przedstawione zagadnienie jest rzeczywiście zagadnieniem „prawnym” oraz czy jest to zagadnienie „istotne”. Nie można przy tym zasadnie twierdzić, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, jeżeli Sąd Najwyższy we wcześniejszym orzecznictwie wyraził swój pogląd w podnoszonej kwestii, a nie zachodzą okoliczności uzasadniające jego zmianę (postanowienia Sądu Najwyższego z: 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002 nr 1, poz. 11; 13 sierpnia 2002 r., I PKN 649/01, OSNP 2004 nr 9, poz. 158; 14 lutego 2003 r., I PK 306/02, Wokanda 2004, nr 7-8, s. 51; 12 sierpnia 2014 r., I UK 64/14, LEX nr 2630721; 12 marca 2024 r., III USK 98/23, LEX nr 3699518; 25 września 2024 r., III PSK 46/24, LEX nr 3777582). Istotne jest przy tym, aby problem prawny, ujęty w skardze kasacyjnej, dotyczył kwestii ważkiej dla rozstrzygnięcia sprawy. Innymi słowy, w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne tylko wtedy, kiedy wynik sprawy uzależniony jest od interpretacji przepisów przedstawionych we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania

(postanowienia Sądu Najwyższego z: 26 września 2005 r., I PK 98/05, OSNP 2006 nr 15-16, poz. 243; 27 września 2023 r., II USK 340/22, LEX nr 3608111; 5 czerwca 2024 r., I PSK 131/23, LEX nr 3723332).

W judykaturze Sądu Najwyższego przyjmuje się, że druga z kolei przesłanka wyartykułowana w art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. odnosi się do potrzeby wykładni przepisów prawa budzących wątpliwości i wywołujących rozbieżności w orzecznictwie. Jest ona spełniona, gdy w sprawie występuje kwestia o niejasnym charakterze, będąca źródłem istotnych wątpliwości lub różnic poglądów prezentowanych w orzecznictwie, mająca znaczenie dla oceny dochodzonego roszczenia (postanowienia Sądu Najwyższego z: 26 czerwca 2015 r., III CSK 77/15, LEX nr 1936726; 24 kwietnia 2018 r., II CSK 743/17, LEX nr 2486847; 21 września 2022 r., II USK 684/21, LEX nr 3489245). Twierdzenie o występowaniu potrzeby wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów jest uzasadnione tylko wtedy, gdy przedstawiony problem prawny nie został jeszcze rozstrzygnięty przez Sąd Najwyższy, był przedmiotem uchwały w powiększonym składzie (J. Paszkowski (w:) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, tom I, red. T. Szancilo, Warszawa 2023, s. 1756) lub kiedy istnieją rozbieżne poglądy w tym zakresie, wynikające z odmiennej wykładni przepisów konstruujących owo zagadnienie. Ponadto, ze względu na publicznoprawne funkcje skargi kasacyjnej, skarżący powinien wykazać celowość dokonania wykładni konkretnego przepisu przez Sąd Najwyższy ze względu na potrzeby praktyki sądowej (postanowienia Sądu Najwyższego z: 14 grudnia 2012 r., III SK 29/12, LEX nr 1238124; 6 czerwca 2023 r., II PSK 64/22, LEX nr 3724324).

Skarżący nie zdołał wykazać, że skarga kasacyjna zasługuje na jej przyjęcie do rozpoznania wobec podanych wyżej względów. Zasadność wykładni przepisów prawnych występuje, jeżeli co do konkretnego przepisu prawnego brak jest jednolitego orzecznictwa, zwłaszcza Sądu Najwyższego, albo też przyjęta i dominująca wykładnia jest oczywiście błędna lub kontrowersyjna. W okolicznościach rozpoznawanej sprawy nie zachodzi potrzeba dokonania przez Sąd Najwyższy wykładni wskazanych przez skarżącego przepisów prawnych. Ponadto podnoszone we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania

wątpliwości na tle interpretacji powołanych przepisów art. 84 ust. 2 pkt 1 i pkt 2 ustawy o systemie ubezpieczeń w zakresie przesłanek ich zastosowania zostały już wyjaśnione przez judykaturę.

Problematykę nienależnie pobieranych świadczeń i ich zwrotu reguluje ogólnie - w odniesieniu do wszystkich świadczeń z ubezpieczeń społecznych - art. 84 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. W doktrynie prawa ubezpieczeń społecznych podkreśla się, że przepis ten, ustanawiając obowiązek zwrotu świadczenia przez osobę, która pobrała nienależne świadczenie, wskazuje istotną cechę nienależnie pobranego świadczenia w ujęciu ustawy systemowej, określaną jako *differentia specifica*, tj. świadomość (zła wiara) osoby pobierającej świadczenie co do jego nieprzysługiwania w całości lub w części od początku, albo w następstwie później zaszłych zdarzeń. Obowiązek zwrotu świadczenia obciąża więc tylko tego, kto przyjął świadczenie w złej wierze, mając świadomość tego, że mu ono nie przysługuje. Dotyczy to zarówno osoby, która została pouczona o okolicznościach dotyczących braku prawa do pobierania świadczenia (art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej), jak i osoby, która uzyskała świadczenie na podstawie nieprawdziwych zeznań lub fałszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd organu wypłacającego świadczenie (art. 84 ust. 2 pkt 2 tej ustawy; R. Babińska-Górecka, Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz, red. K. Antonów, Warszawa 2024, s. 1130 i n.).

Świadomość nienależności świadczenia może mieć źródło w pouczeniu udzielonym przez organ rentowy co do okoliczności powodujących konieczność zwrotu świadczenia, bądź też może wynikać z zawinionego działania osoby, która spowodowała wypłatę świadczeń (R. Babińska, Wzruszalność prawomocnych decyzji rentowych, Warszawa 2007, s. 207; B. Gudowska, Zwrot nienależnie pobranych świadczeń z ubezpieczeń społecznych, część 1, PiZS 2011 nr 7, s. 18; M. Bartnicki (w:) K. Antonów, M. Bartnicki, B. Suchacki, Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2009, s. 582). Pouczenie powinno wyczerpująco i jasno wskazywać na okoliczności, w jakich dochodzi do nienależnego pobrania świadczeń. Powinno być odpowiednio sformułowane dla przeciętnego odbiorcy. Także w orzecznictwie sądowym,

dotyczącym problematyki zwrotu nienależnie pobranych świadczeń, ugruntowany jest pogląd o możliwości domagania się przez organ rentowy zwrotu nienależnie wypłaconego świadczenia tylko wówczas, gdy ubezpieczonemu można przypisać złą wolę w jego pobieraniu (wyroki Sądu Najwyższego z: 9 sierpnia 2018 r., II UK 211/17, LEX nr 2530685; 3 grudnia 2019 r., I UK 285/18, LEX nr 2779501; 28 stycznia 2021 r., I USKP 3/21, OSNP 2021 nr 12, poz. 137).

Konstruując przesłanki przedsądu, skarżący formułuje wątpliwości dotyczące interpretacji art. 84 ust. 1 i 2 ustawy systemowej w oderwaniu od poczynionych w sprawie ustaleń faktycznych, którymi Sąd Najwyższy jest związany w myśl art. 398¹³ § 2 k.p.c. (J. Paszkowski (w:) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, tom I, red. T. Szanciło, Warszawa 2023, s. 1763). W niniejszej sprawie ustalono bowiem, że wnioskodawczyni rozpoczęła prowadzenie działalności w 2012 r. i była wielokrotnie kontrolowana przez organ. Kontrole Zakładu Ubezpieczeń Społecznych nie wykazały nieprawidłowości w jej prowadzeniu. Wnioskodawczyni nie zarzucano wówczas prowadzenie nieprawidłowej dokumentacji, podawanie nieprawdziwych informacji, czy w inny sposób wprowadzania organu rentowego w błąd. Od 2016 r. wnioski o wypłatę świadczeń w imieniu skarżącej składał księgowy prowadzący biuro rachunkowe. Natomiast decyzja organu rentowego stanowiąca przedmiot oceny Sądu w postępowaniu o ustalenie podlegania ubezpieczeniom społecznym została wydana 17 stycznia 2019 r. W ocenie Sądu Okręgowego wnioskodawczyni przez te wszystkie lata prowadzenia działalności mogła mieć przeświadczenie, że działa na podstawie i w granicach prawa, nie mając świadomości, że pobierane w tym czasie świadczenia mogą zostać w przyszłości uznane za świadczenia nienależnie pobrane. Sąd Okręgowy uznał zatem, że nie można przypisać wnioskodawczyni świadomego wprowadzenia organu rentowego w błąd co do braku podstawy podlegania ubezpieczeniom społecznym. Takiego stanu świadomości wnioskodawczyni w okresie pobierania przez nią świadczeń ubezpieczeniowych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w niniejszej sprawie nie udowodnił. W tych okolicznościach stwierdzony po wielu latach brak tytułu do podlegania ubezpieczeniom społecznym, przy braku udowodnienia przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych złej woli wnioskodawczyni w pobieraniu zasiłków, nie może stanowić podstawy do uznania

świadczeń za nienależnie pobrane i nałożenia na wnioskodawczynię obowiązku ich zwrotu. Sąd Okręgowy uznał zatem, że nie zostały spełnione przesłanki z art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej co do świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego.

Należy mieć również na uwadze, że w ocenie Sądu drugiej instancji świadomość nienależności świadczenia musi wynikać z pouczenia, bądź z zawinionego działania, jednak musi to być działanie skuteczne, powodujące wypłatę nienależnego świadczenia, a nie innego świadczenia, a zwłaszcza świadczenia innego rodzaju. Pomiedzy zawinionym działaniem a wypłatą świadczenia musi wystąpić bezpośredni związek przyczynowo-skutkowy. Nie jest słuszne stanowisko skarżącego, jakoby przepis wąsko traktował wprowadzenie w błąd wbrew brzmieniu przepisu. W tej sytuacji, skoro nie doszło do świadomego wprowadzenia w błąd organu rentowego przez wnioskodawczynię, to słusznie Sądy *merito* uznały, że nie ma podstaw do zastosowania art. 84 ust. 1 ustawy systemowej, a zatem wnioskodawczyni nie ma obowiązku zwrotu nienależnie pobranego zasiłku macierzyńskiego (zob. R. Babińska-Górecka, Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz, red. K. Antonów, Warszawa 2024, s. 1129).

W orzecznictwie utrwalony jest pogląd, że jeżeli organ rentowy na podstawie nieudokumentowanego wniosku lub niewyjaśnionego wskutek własnych zaniedbań stanu faktycznego przyzna wnioskodawcy świadczenia, do których prawo nie istnieje, wadliwość ta i jej konsekwencje materialne nie mogą być uznane za wynik sprzecznej z prawem działalności wnioskodawcy ani za objaw złej woli z jego strony. Nie mogą więc stanowić podstawy do obciążenia świadczeniobiorcy obowiązkiem zwrotu niesłusznie wypłaconej sumy (uchwały Sądu Najwyższego z: 21 maja 1984 r., III UZP 20/84; 11 września 2008 r., III UZP 1/08; wyroki Sądu Najwyższego z: 28 lipca 1977 r., II UR 5/77; 10 grudnia 1985 r., II URN 207/85; 26 czerwca 1985 r., II URN 98/85, 20 listopada 2001 r., II UKN 617/00; postanowienia Sądu Najwyższego z: 23 lutego 2023 r., III USK 184/22, LEX nr 3554543; 25 września 2024 r., III USK 81/24, LEX nr 3777580), który działa w zaufaniu do pewności prawa, wynikającego właśnie z dotychczasowych wypowiedzi zarówno najwyższej instancji sądowej, jak i sądów powszechnych.

Dla przyjęcia odpowiedzialności ubezpieczonego z art. 84 ust. 1 pkt 1 lub pkt 2 ustawy systemowej niezbędne jest wykazanie braku prawa do świadczenia i świadomości danej osoby, że zasiłek był nienależny. Obie przesłanki muszą wystąpić już w trakcie pobierania świadczenia, a nie po zaprzestaniu jego wypłaty. Innymi słowy, jeśli w trakcie pobierania świadczenia jest ono „należne”, zaś okoliczności wyłączające prawo do niego, a w konsekwencji również wiedza o tym świadczeniobiorcy, wystąpiły post factum, to nie ma podstaw do uznania, że należności wypłacone podlegają zwrotowi na podstawie art. 84 ust. 1 ustawy systemowej (postanowienia Sądu Najwyższego z: 14 listopada 2023 r., I USK 98/23, LEX nr 3625173; 25 września 2024 r., III USK 81/24, LEX nr 3777580). W niniejszej sprawie organ rentowy nie udowodnił, że odwołująca się miała świadomość „nienależności” świadczeń w trakcie ich pobierania. Zakład Ubezpieczeń Społecznych dopiero w decyzji dnia 17 stycznia 2019 r. zakwestionował podleganie ubezpieczeniom wnioskodawczynie z tytułu prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej i przyjął, że nie podlega ona ubezpieczeniom społecznym w okresie od 1 stycznia 2016 r. do 3 sierpnia 2017 r. i od 3 sierpnia 2018 r., a więc wydanej po blisko sześciu latach od rozpoczęcia prowadzenia działalności gospodarczej. Zatem przez okres pobierania świadczeń: zasiłku opiekuńczego, chorobowego i macierzyńskiego wnioskodawczynie D. E. nie można przypisać zarzutu świadomości, że pobierane przez nią świadczenie jest świadczeniem nienależnym (art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych).

Skoro podnoszone przez organ rentowy wątpliwości na tle wykładni powołanego przepisu zostały wyjaśnione w orzecznictwie Sądu Najwyższego, zapadły w sprawie wyrok jest zgodny z poglądami wyrażanymi w judykaturze, a ubezpieczeniowa definicja nienależnie pobranego świadczenia nie obejmuje tych świadczeń, które zostały nienależnie przyznane lub wypłacone z powodu własnych uchybień sądu, lub Zakładu Ubezpieczeń Społecznych określanych mianem „błędu” (R. Babińska-Górecka, Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz, red. K. Antonów, Warszawa 2024, s. 1125), nie zachodzi wskazana przez skarżącego przesłanka przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

W konsekwencji tego, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. oraz art. 108 § 1 k.p.c. w związku z art. 398²¹ i art. 98 § 1 i 1¹ k.p.c., a także § 9 ust. 2 i

§ 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1935 ze zm.), postanowił jak w sentencji.

l.n

[a.ł]